

ТКАЧ Андрій
прокурор Київської місцевої прокуратури № 6,
м. Київ, Україна

ВИКОРИСТАННЯ KEYС-МЕТОДУ ЯК ВАЖЛИВИЙ ІНСТРУМЕНТ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Розбудова правової держави в Україні неможлива без наявності сучасної освітньої концепції підготовки правників, яка б була заснована на кращих розробках національної та іноземних правничих шкіл. Особливо гостро відчувається потреба у запровадженні прогресивних методик викладання у юридичних вищих навчальних закладах, які займаються підготовкою кадрів для правоохоронних органів. Щоб ефективно протидіяти злочинності у сучасному світі, майбутні правоохоронці повинні володіти сучасними методами боротьби із криміналітетом, бути на голову вище у професійному плані. Без сумніву однією із масштабних спроб запровадження «дорожньої карти» щодо підготовки правників за новітніми стандартами є розробка і впровадження Концепції розвитку юридичної освіти. Вказаний проєкт, розрахований на п'ять років та розроблявся за участю багатьох авторитетних організацій, зокрема експертів проєкту USAID «Справедливе правосуддя». У результаті проведених досліджень експерти звернули увагу на потребу невідкладних змін у підготовці фахівців-юристів і відповідно реформуванні юридичної освіти. Не можна не погодитись із твердженням, яке містить Концепція щодо перенасичення сучасного ринку праці випускниками вищих навчальних закладів, які мають юридичну освіту, котра переважно не відповідає запитам суспільства у висококваліфікованих правниках.

Як зазначено у проєкті Концепції, метою юридичної освіти повинно стати формування компетентностей, необхідних для розуміння природи і функцій права, змісту теоретичних засад (доктрин), принципів і основних юридичних інститутів, застосування права, а також меж юридичного регулювання різних суспільних відносин. Здобувачі юридичної освіти повинні бути готові до захисту прав людини та основоположних свобод, утвердження верховенства права, будучи відданими принципам людської та професійної гідності, справедливості, рівності, неупередженості, незалежності, співпереживання та дотримання високих етичних стандартів [1]. Тому, на нашу думку, слід запроваджувати в освітній процес ефективні методики викладання, які отримали схвальні відгуки у провідних юридичних навчальних закладах Європи та США.

Як зазначає вчений Ю. Барабаш, правовими засадами розроблення зазначеної Концепції слугували так звані акти м'якого права. Це Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи № R (2000) 21 про свободу професійної діяльності

адвоката, Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи № R (2000)19 про роль публічного обвинувача в системі кримінальної юстиції, а також Бордоська декларація «Судді та прокурори у демократичному суспільстві» (ухвалена в 2009 році спільно Консультативною Радою європейських суддів та Радою європейських прокурорів). Як слушно зазначає дослідник Ю. Барабаш, ми повинні чітко усвідомлювати, що загальноприйнятим європейським стандартом правової держави є необхідність функціонування системи об'єктивного, неупередженого та професійного правосуддя, де провідну роль відіграють три актори – суди та судді, як суб'єкти, що безпосередньо здійснюють правосуддя, та адвокати і прокурори, як суб'єкти, що забезпечують здійснення правосуддя. При цьому зазначається, що держава повинна гарантувати, як самостійність та незалежність трьох названих груп суб'єктів, так і професійність здійснюваної ними діяльності [2].

Розглянемо один із нетривіальних методів викладання, який добре зарекомендував себе у відомих правничих школах Європи і США. Це кейс-метод. Сам термін «кейс-стаді» (case-study) буквально перекладається з англійської мови як вивчення випадку. Міжнародний словник Вебстера визначає цей метод як інтенсивний аналіз індивідуального випадку, що ставить акцент на факторах розвитку щодо навколишнього середовища. Сьогодні існують дві класичні школи case-study: Гарвардська (американська) і Манчестерська (європейська).

Проблематикою використання кейс-методу серед зарубіжних учених займались: Д. Бьорер, Д. Робін, Е. Монтер, М. Лідере, Дж. Ерскін, М. Норфі, Ю. Одет, С. Бекер, В. Майкелоніс. У пострадянських країнах проблеми кейсметоду вивчають: Г. Багієв, Г. Баєва, Г. Батигін, В. Бігун, Ш. Бобохужаєв, В. Духневич, А. Долгоруков, А. Зобов, Г. Каніщенко, С. Ковальова, Т. Кошманова, В. Лобода, В. Наумов, Ю. Сурмін, А. Сидоренко, Л. Чижевська, С. Цесаренко, В. Чуба, П. Шеремета, А. Фурда та інші.

У дослідженнях С. Ковальнової, Ш. Бобохужаєва, Е. Михайлової, Ю. Сурміна розглядаються питання сутності методу кейс-стаді та розробляється класифікація кейсів. Праці А. Сидоренка, П. Шеремети, Г. Каніщенка орієнтовані на моделювання кейсів. У них кейс-метод розглядається як метод наукових досліджень та метод навчання. Однак проблема подальшого використання кейс-методу в Україні залишається недостатньо дослідженою.

Вважається, що методика вивчення типових справ – «кейсів» виникла в кінці XIX століття, коли студентам-правникам Гарвардського університету стало не цікавим навчання юриспруденції. За легендою, майбутні правознавці видатної правничої школи перестали ходити на заняття, почали з неповагою та навіть грубо ставитися до викладачів. Саме тоді один із професорів Гарварду – Кристофер Колумбус Лангделл і вирішив запровадити нову модель навчання, засновану на аналізі різних справ – «кейс-метод». На заняття студентам необхідно було вивчити певну кількість справ, кожна з яких мала відношення до певної юридичної норми. Справи викладались у збірниках,

так званих *casebooks*, укладених тематично чи галузево (кримінальне право, контрактне право, конституційне право тощо).

Справи — це письмові судові рішення зазвичай судів апеляційної чи касаційної інстанцій. Важливою частиною засвоєння матеріалу було вирішення на його основі інших гіпотетичних справ. Використання посібників і конспективних матеріалів (*outlines*) робило методику «кейсів» ще більш ефективною. Цінність методики полягала в тому, що вона поєднувала вивчення правових норм на прикладі фактичних ситуацій, сприяючи запам'ятовуванню та розвитку вміння дедуктивної аргументації, спонукало самостійному розкриттю певних правових принципів, норм. Професор Лангделл відзначав, що його методика — це «набагато коротший і найкращий, якщо не єдиний спосіб опанування правових доктрин». «Кейс-метод» професора Лангделла з 70-років минулого століття і донині є стандартною і провідною дидактичною формою викладання права в американських правничих школах [3].

У національних юридичних навчальних закладах кейс-метод використовують здебільшого у вивченні міжнародного права, проте, як зазначає вчений В. Бігун, його доцільно використовувати і для опанування практики Європейського суду з прав людини. Оскільки згідно з ч. 5 ст. 9 КПК України кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики ЄСПЛ з прав людини [4], тому важливе вміння майбутніх правників релевантно застосовувати норми Страсбурзького суду при розв'язанні тих чи інших правових проблем на практиці. Дослідник В. Бігун відзначає такі плюси «кейс-методу»:

- сприяє розвитку правового мислення. Аналізуючи справу, студенти водночас вчать «мислити як юристи», зокрема, опановують мистецтво аргументації, уважності до деталей, нюансів життєвих і юридичних фактів, правових норм;
- стимулює розвиток колегіальних, радше ніж ієрархічних, стосунків викладача і студента. Монологічна лекційна методика зазвичай підкреслює домінування викладача над студентом, тоді як казуальна чи «сократівська методика», без котрої перша ефективно неможлива, передбачає відносини старшого та молодшого колеги;
- зосереджуючись на вивченні судових рішень, а не законодавства, сприяє встановленню суперечностей між ними, їх подоланню. Таким чином, складаються передумови для подолання пробілу між правотворенням і правозастосуванням [3].

У сучасній освіті використовуються два типи «кейсів». Один з них — це детальний, об'ємний опис певного матеріалу. Цей тип «кейсу» включає щоденні, можливо навіть із включенням годинної хронології, деталі того, що відбувалося у певній навчальній ситуації: коли, де і як. Через значний і ґрунтовний обсяг матеріалу обговорення цього «кейсу» може тривати протягом кількох занять. Розглянемо такий «кейс», що пропонується для вирішення студентам Каліфорнійського університету (Берклі).

Кейс № 1: Залучення до відповідальності потерпілого (заявника) за неправдиві свідчення.

Вказаний приклад розробниками віднесено до панелей: «Допустимість і цінність доказів, здобутих у соціальних мережах, для судового процесу».

Джон – студент коледжу, звинувачений в сексуальному насильстві. Він вважає, що виправдувальні докази, які могли б допомогти його справі, знаходяться на сторінці Хлої в Facebook – його обвинувача і однокласниці в школі. Хлоя стверджує, що Джон пригощав її спиртними напоями, а потім зґвалтував її. Джон каже, що у них тривав флірт в класі, який перетворився в одностайну близькість після гучної вечірки. Але коли хлопець Хлої (не Джон) дізнався про це, вона стверджувала, що це було зґвалтування. Одне з питань, що мають відношення до справи, полягає в тому, чи використовував Джон наркотики і алкоголь для примусу Хлої. Хлоя заявила поліції, що вона взагалі не вживає спиртного, і Джон використовував це як частину своєї тактики примусу. Джон заперечує ці твердження і вважає, що на сторінці Хлої в Facebook, до якої він не може отримати доступ, можуть бути фотографії того, як вона п’є спиртне на інших вечірках, що може поставити під сумнів її показання. Він також думає, що у її друзів можуть бути фотографії з вечірки, що показують, як Хлоя пила алкоголь до його приїзду на вечірку, а також підтверджують, що вона була «в стосунках» під час злочину.

Питання для розв’язання:

– Чи мають Джон і його адвокат право на отримання цих доказів зі сторінки Хлої в Facebook? Якщо так, то яким чином?

– Чи може інформація бути отримана в судовому порядку? Чи є обмеження?

– Як закон повинен вирішувати питання конфіденційності у цьому випадку? Який правильний етичний підхід?

– Наскільки надійна і цінна інформація, отримана із соціальних мереж? Чи має значення, що уряд прагне використовувати статус відносин, щоб підтримати вимогу Хлої про зґвалтування, порівняно з тим, чи намагається Джон використовувати його для підтримки теорії захисту?

– Чи зобов’язана сторона звинувачення шукати або надавати ці докази, якщо вони їх виявлять?

– Чи повинні такі докази бути допущені судом?

Другим типом «кейсового» навчання є обговорення більш короткої і конкретної навчальної ситуації. Це може бути опис однієї події чи обставини, що мала місце в реальності.

Приклад 2. Френдінг і професіоналізм (Адаптовано з мережевої статті: Суддя отримав догану за обговорення справи на Facebook).

Відноситься до панелі: «чи можуть юристи розкривати подробиці про свою роботу в соцмережах?»

Суддя з Північної Кароліни отримав публічну догану від Державної комісії з судових стандартів за спілкування із учасниками процесу в соціальних

мережах. У першому випадку під час судового розгляду у справі про опіку над дитиною суддя і адвокат обмінялися «коментарями» в соцмережі напередодні слухання, які поставили під сумнів неупередженість судового розгляду. Наприклад, коли адвокат повідомив, що у нього є «мудрий суддя», суддя в коментарі дав підказку адвокату про те, як отримати право опіки для його клієнта. В іншому випадку той же суддя відхилив клопотання захисту про відкладення справи, пославшись на нещодавнє оновлення статусу адвоката в Facebook з коментарем, на кшталт «повинен працювати, але замість цього спостерігаю за домогосподарками Атланти ... знову».

Питання для розв'язання студентам:

– Чи дозволяється спілкування між суддею та адвокатом за межами зали суду?

– Якими повинні бути наслідки порушень етичних або судових стандартів в Інтернеті?

– Чи можуть суддя і адвокат бути друзями у соціальній мережі? Якщо суддя і адвокат вже є «друзями» в соціальній мережі, чи є у них етичний обов'язок заявляти самовідвід у спільних процесах? Якщо так, то коли і за яких обставин [5]?

Проведення заняття для майбутніх юристів з використанням кейс-завдань потребує ретельної підготовки викладача, який має пояснити студентам зміст завдання, контролювати його виконання та професійно оцінити успіхи та досягнення студентів. У процесі заняття викладач розподіляє студентів на підгрупи та ставить перед ними завдання, яке вони мають виконати, виходячи з набутого теоретичного досвіду. Учасники кожної підгрупи намагаються виконати завдання, пропонують різні шляхи його виконання, дискутують. У процесі роботи викладач контролює виконання завдання кожною підгрупою і відповідно оцінює. До недоліків упровадження «кейс-методу» дослідниця Т. Кошманова відносить: відсутність достатньої кількості якісних «кейсів», які б уможливили ґрунтовне вивчення проблем професійної освіти, їх неконкретність, розпливчатість, позбавленість істотної інформації, яка б дозволила вдумливий аналіз і обґрунтоване прийняття професійного рішення, затрати значної кількості часу на використання «кейсів» [6].

Проте вважаємо, що за наявності належного рівня підготовки викладача, випробуваний у кращих європейських та американських правничих школах «кейс-метод» забезпечить незрівнянно більше переваг, ніж недоліків, сприятиме професійному становленню майбутніх правників, надасть можливість розвинути критичне мислення, спонукатиме до застосування глибинного аналізу поставленої проблеми, згуртує аудиторію для колективного вирішення професійних питань та надасть можливість активізувати набуті знання з фахових дисциплін; перетворити теоретичні знання на практичні, розвине колегіальні відносини між викладачем та студентом, що сприятиме стимуляції та активізації навчального процесу.

Список використаних джерел:

1. Концепція розвитку юридичної освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/konserciya-vdoskonalennya-pravnichoyi-yuridichnoyi-osviti-dlya-fahovoyi-pidgotovki-pravnika> (дата звернення: 22.07.2019).
2. Барабаш Ю.Г. Аналіз проекту Концепції реформування юридичної освіти в Україні у світлі отриманих відгуків за результатами регіональних обговорень. URL: https://newjustice.org.ua/.../NJ_Y.Barabash_Report-on-Draft-LER-Conser (дата звернення: 22.07.2019).
3. Бігун В.С. Юридична професія та освіта. Досвід США у порівняльній перспективі. Київ: Юстініан, 2006. 272 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 22.07.2019).
5. Case Studies – Berkeley Law. URL: <https://www.law.berkeley.edu/.../Case-Studies.pdf> (last accessed: 22.07.2019).
6. Кошманова Т. «Кейс»-метод в педагогічній освіті США. *Шлях освіти*. 2000. № 1. С. 45–50.